

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

КРАМАРЕВ ГЕННАДІЙ ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 338.45(477)+330.342

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор

Хаустова Вікторія Євгенівна,

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України,

в.о. заступника директора з наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Алексєєв Ігор Валентинович,

Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри фінансів;

доктор економічних наук, старший науковий співробітник

Кіндзерський Юрій Вікторович,

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
головний науковий співробітник відділу економічного зростання та структурних змін в економіці;

доктор економічних наук, професор

Манойленко Олександр Володимирович,

Навчально-науковий інститут економіки, менеджменту і міжнародного бізнесу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,
директор

Захист відбудеться «9» квітня 2021 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.251.01, у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1а, ауд. 505.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «9» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Статистичні дані свідчать, що економіки (промисловості) багатьох країн світу розвиваються циклічно, одні більш високими темпами, інші – менш, одні з них зростають, в той час як інші занепадають. Це стосується і промисловості України, в якій, наприклад, у 2010–2018 рр. спостерігалось як зростання, так і падіння.

Виявленню причин несталого розвитку економіки (промисловості) присвячено цілу низку робіт вітчизняних і закордонних учених: А. Акаєва, І. Алексєєва, В. Геєця, С. Глазьєва, Л. Гриніна, В. Дементьєва, М. Кизима, Ю. Кіндзерського, М. Кондратьєва, А. Коротаєва, С. Кузнеця, Ф. Луки, С. Меньшикова, О. Манойленка, Г. Менша, Г. Переса, С. Румянцевої, М. Туган-Барановського, К. Фрімана, В. Хаустової, Й. Шумпетера, Ю. Яковця та інших. Науковці пов'язували несталість розвитку економіки (промисловості) з різними факторами: природними явищами, нерівномірністю розвитку науково-технічного прогресу, фінансiалiзацiєю економіки та ін. Проте не було проведено ґрунтовних досліджень щодо того, як впливає невідповідність структури національної промисловості її прогресивному стану на економічний розвиток і якість життя населення країни. Також на сьогодні не сформовано обґрунтованого підходу до визначення прогресивності структури промисловості України та оцінки її деформованості.

Багато вчених недостатньо чітко розділяють такі поняття, як: «структурні зміни» та «структурні зрушення». У зв'язку з цим і аналіз структурних змін і зрушень в економіці (промисловості) носить безсистемний характер. Деякі з науковців продовжують ототожнювати або недостатньо чітко розділяти технологічну революцію з промисловою та технологічними укладами. Суттєво важливою залишається проблема обґрунтування провідних видів економічної діяльності (галузей) розвитку промисловості України та країн світу, а також вибору напрямів їх розвитку на основі інноваційно-технологічної модернізації.

Недостатньо дослідженою є і проблема оцінки зовнішньої торгівлі продукцією промисловості з урахуванням створення доданої вартості. При оцінці зовнішньоторговельної безпеки промисловості країни не враховується її інтеграція в ланцюги створення доданої вартості. І, нарешті, потребують подальшого розвитку напрацювання з побудови концепції сталого розвитку промисловості країни шляхом подолання її структурної деформації на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в ланцюги створення доданої вартості. Наведене вище свідчить про актуальність дослідження, спрямованого на теоретико-методологічне обґрунтування сталого розвитку України з урахуванням вищенаведених аспектів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за темами: «Теоретико-методологічне обґрунтування напрямів подолання структурних деформацій промислового комплексу країни на основі його інноваційно-технологічної модернізації» (номер державної реєстрації 0117U004252), у межах якої здобувачем запропоновано методичний підхід до оцінки прогресивності стану і структурного зрушення промисловості країни та визначено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості країни; «Теоретико-методичне забезпечення інтеграції України у глобальні ланцюжки доданої вартості (номер державної реєстрації 0118U100268), у рамках якої здобувачем сформовано методичний підхід до оцінки зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України та країн світу з урахуванням доданої вартості і методичні положення з оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості та видів економічної діяльності України.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у розробці теоретико-методологічних засад сталого розвитку промисловості України.

Для досягнення мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

розробити методичний підхід та оцінити відповідність структури промисловості країни її прогресивному стану;

запропонувати інструментарій оцінки прогресивності структурних зрушень у промисловості країни;

уточнити категорійний апарат поняття «конкурентоспроможність» промисловості країни та її видів економічної діяльності;

розробити методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості країни та її видів економічної діяльності;

визначити роль технологічної і промислової революцій у подоланні структурних деформацій у промисловості країни;

сформувати парадигму інноваційно-технологічної модернізації провідних видів економічної діяльності промисловості України;

запропонувати систему показників з оцінки інноваційної активності підприємств у видах економічної діяльності промисловості країни;

визначити динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України;

відокремити особливості інтегрованості України у світову торгівлю згідно з міжнародними оцінками;

дослідити перспективи та проблеми зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України в умовах її інтеграції в СОТ і ЄС;

визначити особливості участі країн світу у світовій торгівлі доданою вартістю;

запропонувати методичні рекомендації з оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України та країн світу з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

розробити методичні пропозиції з оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості країни з урахуванням порогових значень показників та інтеграції у зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

висунути та довести або спростувати низку взаємопов'язаних гіпотез про забезпечення сталого розвитку промисловості країни;

запропонувати концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації і забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням її інтеграції у зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

розробити методичний підхід до визначення пріоритетних напрямів подолання структурних деформацій у промисловості України за рахунок їх інноваційно-технологічної модернізації і забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій.

Предметом дослідження є теоретико-методологічне забезпечення і методичні положення з забезпечення сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки.

Методологія і методи дослідження. У процесі дослідження було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: теорія логіки та гіпотетико-дедуктивний – для обґрунтування концепції сталого розвитку промисловості України; формалізації – для розробки системи оцінювання прогресивності структури промисловості країни та структурних зрушень у ній; моделювання – для кластеризації країн світу за показниками її зовнішньої торгівлі та безпеки; контент-аналізу – для уточнення сутності понять, пов'язаних зі структурними змінами в промисловості країни та її конкурентоспроможністю; аналізу та синтезу – для визначення провідних видів економічної діяльності промисловості країни, які підлягають інноваційно-технологічній модернізації.

Інформаційну базу дослідження становлять: теоретичні та методичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених за темою дослідження, статистичні й інформаційні дані Державної служби статистики України та

міжнародних організацій, вітчизняних і міжнародних рейтингових агенцій, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів.

У процесі дослідження в роботі отримано ряд суттєвих наукових результатів різного ступеня новизни:

уперше:

висунуто та доведено низку гіпотез про сталий розвиток промисловості країни, які пов'язують між собою прогресивність її структури, конкурентоспроможність та інноваційно-технологічну модернізацію, зовнішньоторговельну безпеку й інтеграцію в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

запроваджено концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості, яка включає в себе взаємопов'язані положення, що сформульовані на базі низки висунутих і доведених гіпотез;

розроблено методичний підхід до визначення пріоритетних напрямків подолання структурних деформацій у промисловості України за рахунок її інноваційно-технологічної модернізації, який базується на оцінках прогресивності структури промисловості та зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

сформовано методичний підхід з оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості країни з урахуванням порогових значень показників та інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

дістали подальшого розвитку:

методичні рекомендації з оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу, які, на відміну від наявних, враховують додану вартість і реекспорт імпортованої проміжної продукції, що дає можливість визначити рівень інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості;

інструментарій оцінки відповідності структури промисловості країни її прогресивному стану і структурних зрушень, які, на відміну від наявних, враховують прогресивний секторальний поділ промисловості, що забезпечує всебічний аналіз і визначення її деформацій;

методичний підхід з оцінки конкурентоспроможності промисловості та її видів економічної діяльності країни, який, на відміну від наявних, враховує як спрямованість і ефективність виробництва, так і рівень технологічності видів

економічної діяльності, що дає можливість визначити напрямки підвищення їх конкурентоспроможності;

система показників оцінки інноваційної активності підприємств за видами економічної діяльності промисловості країни, яка, на відміну від наявних, включає як інтегральний, так і часткові показники, що характеризують як інноваційну активність суб'єктів господарювання, так і обсяг інноваційної продукції, і обсяг фінансування інноваційної діяльності, що дає можливість визначити спроможність того чи іншого виду економічної діяльності промисловості до впровадження інновацій;

удосконалено:

сутність взаємопов'язаних понять стану і динаміки структури промисловості країни, які, на відміну від наявних, створюють узгоджену систему, що забезпечує можливість побудови інтегральних показників прогресивності стану та структурних зрушень у промисловості країни;

сутність понять «конкурентоспроможність промисловості» і «конкурентоспроможність виду економічної діяльності», які, на відміну від наявних, являють собою ієрархічну систему, що дає можливість побудувати узгоджену систему показників оцінки конкурентоспроможності промисловості країни та її видів економічної діяльності;

сутність понять «технологічна революція», «промислова революція», «виробничо-технологічний уклад» і «Індустрія 4.0», які, на відміну від наявних визначень, чітко розмежовано, що дає можливість обґрунтувати парадигму інноваційно-технологічної модернізації провідних видів економічної діяльності промисловості України;

сутність поняття «зовнішньоекономічний ланцюг створення доданої вартості», під яким, на відміну від наявних, розуміється послідовність взаємопов'язаних і взаємозалежних видів економічної діяльності зі створення доданої вартості, розташованих як мінімум у двох країнах, починаючи зі створення науково-технічних розробок, забезпечення сировиною, включаючи різні стадії виробництва, і закінчуючи реалізацією та післяпродажним обслуговуванням готової продукції з подальшою її утилізацією або переробкою;

сутність поняття «зовнішньоторговельна безпека промисловості країни», під яким, на відміну від наявних, розуміється здатність суб'єктів господарювання держави виробляти та реалізовувати продукцію промисловості з позитивним зовнішньоторговельним сальдо і високим рівнем валової доданої вартості в межах порогових значень показників безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані в процесі дослідження теоретичні результати та методичні підходи знайшли впровадження в таких організаціях та установах:

Комітеті з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України – використовується напрацювання концепції сталого розвитку промисловості при підготовці стратегій розвитку промисловості України (довідка № 04-03/14-1013-3/282732 від 08.12.2017);

Північно-Східному науковому центрі МОН і НАН України – використовується методичний підхід до визначення пріоритетних напрямків інноваційно-технологічної модернізації видів економічної діяльності промисловості України при створенні регіональної технологічної платформи (довідка № 01-06/68 від 12.01.2021);

Управлінні розвитку промисловості Харківської обласної державної адміністрації – застосовуються методичні пропозиції з оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості (довідка № 04-01-03/1126 від 16.12.2020);

Харківському регіональному фонді підтримки підприємництва Харківської обласної державної адміністрації – використовуються напрацювання з вибору пріоритетних напрямків розвитку промисловості регіону (довідка № 251/1/2 від 11.11.2019).

Особистий внесок автора в результат дослідження. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми забезпечення сталого розвитку промисловості України. Основні положення, висновки та рекомендації, наведені в дисертаційній роботі, одержані особисто автором шляхом аналізу та синтезу теоретичних і методологічних аспектів проблеми. Із наукових праць, виконаних у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які запропоновані особисто автором. Особистий внесок здобувача в роботах, опублікованих у співавторстві, наведено у списку праць за темою дисертації, що доданий в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні положення і результати дослідження доповідались на міжнародних науково-практичних конференціях: «Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи» (м. Одеса, 2016 р.), «Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2016 р.), «Science of the XXI century: problems and prospects of researches» (Warsaw, Poland, 2017 p.), «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2017 р., 2018 р., 2019 р. та 2020 р.), «Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів» (м. Берегове, 2019 р.), «International Transport Infrastructure, Industrial Centers and Corporate Logistics» (SHS Web of Conferences, 2019 p.), «Міжнародна транспортна інфраструктура, промислові

центри та корпоративна логістика» (м. Харків, 2019 р.), «Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки» (Одеса, 2019 р.), «Сучасна економічна наука: теорія і практика» (м. Полтава, 2020 р.), науково-практичному семінарі «Економічна безпека держави та науково-практичні аспекти її забезпечення» (м. Київ, 2016 р.) та на круглих столах, які було проведено Науково-дослідним центром індустріальних проблем розвитку НАН України, а саме: «Економічна політика в Україні: проблеми та перспективи» (2018 р.), «Формування і реалізація промислової політики в Україні» (2016 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні наукові результати проведеного дослідження, теоретичні положення та практичні рекомендації опубліковано в 42 наукових працях, серед яких: 1 одноосібна монографія, 5 підрозділів у колективних монографіях, 23 статті в наукових фахових виданнях (у тому числі 21 стаття у виданнях, що входять до міжнародних наукових баз), 13 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій 71,75 д.а., з яких особисто автору належить 58,47 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (369 найменувань) і 9 додатків. Основний зміст роботи викладено на 365 сторінках. Робота містить 95 таблиць та 143 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено методи дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію щодо апробації та впровадження результатів дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади визначення структурної деформації промисловості і пріоритетних напрямків її подолання в Україні»** – досліджено структуру промисловості та її вплив на економічний розвиток і якість життя населення в Україні та країнах світу; здійснено оцінку структурних зрушень у промисловості України та країн світу; запропоновано методичний підхід до оцінки прогресивних структурних зрушень у промисловості України та здійснено відповідні розрахунки.

Промисловість є одним із важливих секторів економіки будь-якої країни світу, водночас розвиток промислових комплексів країн світу відбувається циклічно, з періодичними змінами структури під впливом дії багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників. Уточнення в роботі сутності взаємопов'язаних понять стану та динаміки структури промисловості країни,

які створюють узгоджену систему, дозволило розробити інтегральні показники прогресивності стану та структурних зрушень у промисловості країни. Основні поняття запропоновано тлумачити в такий спосіб: *структура промисловості* – сукупність і співвідношення між взаємопов’язаними видами економічної діяльності (ВЕД), які входять до складу промисловості і відображають народногосподарські пропорції та суспільний поділ праці, притаманний країні; *структура деформації промисловості* – перетворення як сукупності, так і пропорцій між ВЕД, що входять до складу промисловості; *структурна зміна в промисловості* – кількісна характеристика зміни положення окремих ВЕД, які входять до складу промисловості, у її структурі; *структурне зрушення* – кількісна характеристика загального зрушення в структурі промисловості за рахунок зміни положення всіх ВЕД, які входять до її складу; *структурна криза* – характеризує структурну деформацію промисловості, яка викликана невідповідністю її прогресивному стану; *якісне (прогресивне) структурне зрушення* – зміна в сукупності та співвідношеннях між ВЕД, які входять до складу промисловості, що наближають її структуру до прогресивного стану та забезпечують сталий економічний розвиток і якість життя населення країни.

Під прогресивністю структури промисловості в роботі запропоновано розуміти таку її структуру, що здатна привести до прогресу та сталого соціально-економічного зростання. Критеріями прогресивності структури обрано співвідношення секторів промисловості за їх трисекторним поділом (обробна, добувна, постачання електроенергії), за технологічністю виробництва (високо-, середнє- та низькотехнологічні) та за ВЕД. Порогові величини прогресивності для всіх критеріїв визначено шляхом розрахунків середніх значень по 36 провідних країнах світу за період 2009–2014 рр. на основі даних таблиць «витрати – випуск».

Аналіз структури промисловості України дозволив визначити, що вона є далеко не прогресивною (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння структури промисловості України з її прогресивним станом

Показник	Прогресивна величина	Фактичне значення	Відхилення
1	2	3	4
Питома вага ВДВ обробної промисловості у загальному обсязі ВДВ промисловості, %	76,12	58,01	-18,11
Питома вага у загальному обсязі ВДВ промисловості, %:			
високотехнологічного сектора	32,82	16,40	-16,42
середньотехнологічного сектора	27,93	31,55	3,62
низькотехнологічного сектора	39,25	52,05	12,80
Усього	100	100	

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Питома вага ВЕД у загальному обсязі ВДВ промисловості, %:			
машинобудування	22,81	11,54	-11,27
хімічна промисловість	10,02	4,86	-5,16
металургійне виробництво	10,75	12,88	2,13
виробництво коксу та нафтопродуктів	2,83	2,01	-0,82
деревообробна та целюлозно-паперова	8,92	3,85	-5,07
легка промисловість	4,70	2,42	-2,28
видобуток корисних копалин	9,53	25,32	15,79
виробництво електроенергії, газу та води	14,35	16,67	2,32
інше неметалеве виробництво	3,68	2,21	-1,47
виробництво харчових продуктів	12,41	18,24	5,83
Усього	100	100	

Так, аналіз промисловості за трисекторним поділом показав, що за ВДВ обробної промисловості у загальному обсязі ВДВ промисловості Україна посіла 33-тє місце серед 36 країн світу з показником 58,01 %, що значно менше, ніж визначена прогресивна величина – 76,12 %. За технологічністю виробництва розраховані середні значення структури промисловості по країнах світу (прогресивні величини) склали: високотехнологічний сектор – 32,82 %, середньотехнологічний – 27,93 %, низькотехнологічний – 39,25 %. За технологічністю виробництва Україна посіла 33-тє місце серед 36 країн світу зі значенням 16,40 %, що значно менше, ніж розрахована прогресивна величина – 32,82 %. Визначене середнє (прогресивне) значення структури промисловості по 36 країнах світу по ВЕД «Машинобудування» склало 22,81 %. Україна за цим показником посіла 30-тє місце серед 36 країн світу зі значенням 11,54 %, що значно менше, ніж визначена прогресивна величина. Згідно з розрахунками встановлено, що структура промисловості України суттєво деформована насамперед за рахунок частки машинобудівної та хімічної промисловості, що до того ж зменшується з кожним роком.

Із використанням кластерного підходу визначено вплив наближення структури промисловості України та країн світу до прогресивного її стану на економічний розвиток (обсяг ВДВ промисловості на душу населення) і якість життя (індекс людського розвитку). Згідно з розрахунками було виділено 2 кластери. До першого кластера увійшли 19 з 36 країн світу, структура промисловості яких відповідає її прогресивному стану і з високим економічним розвитком, серед яких: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія та ін., а до другого – 17 країн з невідповідністю структури промисловості її прогресивному стану і, як наслідок, відносно низьким економічним розвитком, і якістю життя населення, серед яких: Австралія, Болгарія, Бразилія, Греція, Україна та ін. На основі проведеного дослідження

доведено гіпотезу про позитивний вплив наближення структури промисловості до прогресивного її стану на економічний розвиток і якість життя населення країни.

У роботі запропоновано структурно-логічну модель інтегральної оцінки прогресивності структурних зрушень у промисловості України та країн світу за рахунок провідних її секторів (рис. 1).

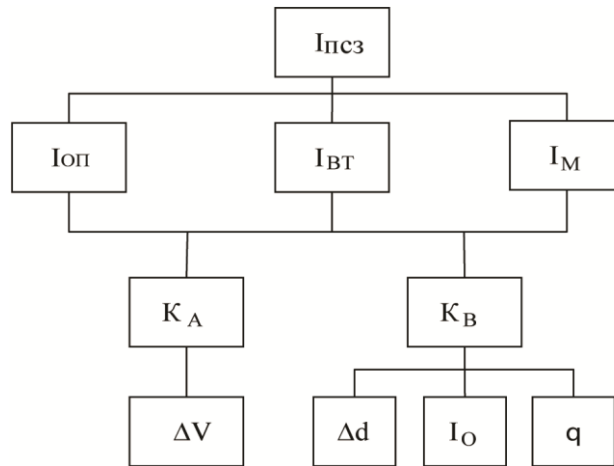


Рис. 1. Структурно-логічна модель інтегральної оцінки прогресивності структурних зрушень у промисловості України та країн світу за рахунок її провідних секторів, де: $I_{Псз}$ – інтегральний показник прогресивності структурного зрушення; $I_{Оп}$ – інтегральний показник прогресивності структурної зміни промисловості за питомою вагою обробної промисловості; $I_{ВТ}$ – інтегральний показник прогресивності структурної зміни промисловості за питомою вагою високотехнологічного сектора; $I_{М}$ – інтегральний показник прогресивності структурної зміни промисловості за питомою вагою машинобудування; $K_{А}$ – комплексний показник абсолютної структурної зміни ВДВ промисловості за рахунок, відповідно, обробної промисловості (ОП), високотехнологічного сектора (ВТ) та машинобудування (М); $K_{В}$ – комплексний показник відносної структурної зміни промисловості ВДВ за рахунок ОП, ВТ і М; ΔV – зміна у ВДВ промисловості; Δd – різниця між частками; $I_{О}$ – відносний показник структурної зміни; q – швидкість змін часток

У розробленій моделі інтегральний показник прогресивності структурного зрушення визначається за формулою (1):

$$I_{Псз} = 0,15 I_{Оп} + 0,35 I_{ВТ} + 0,50 I_{М}, \quad (1)$$

де 0,15; 0,35; 0,50 – значущість інтегральних показників прогресивності структурної зміни промисловості за питомою вагою: обробної промисловості; високотехнологічного сектора та машинобудування.

Оцінка структурних зрушень у промисловості України дозволила визначити, що за значенням інтегрального показника (–4,335) вона у 2014 р. посіла 33-тє місце серед 36 країн світу. А за інтегральними показниками структурних змін у промисловості за рахунок її прогресивних секторів країна

посіла серед 36 країн світу такі місця: обробної промисловості – 36-те місце; високотехнологічного сектора – 33–34-те місце; машинобудування – 32-ге місце. Оцінка відповідності структури промисловості України її прогресивному стану за значенням інтегрального показника показала, що вона займає 34-те місце серед 36 країн світу, тобто є вкрай недосконалою. За проведеним аналізом виявлено, що в промисловості України спостерігається як абсолютне, так і відносне зменшення прогресивних її секторів: обробної промисловості, високотехнологічного сектора та машинобудування.

У другому розділі – **«Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності України та країн світу»** – досліджено сутність поняття «конкурентоспроможність» промисловості та її ВЕД; розроблено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості та її ВЕД в країні; оцінено конкурентоспроможність промисловості та її ВЕД в Україні та країнах світу.

У роботі уточнено сутність понять «конкурентоспроможність промисловості» і «конкурентоспроможність ВЕД», які, на відміну від наявних, являють собою ієрархічну систему, що дозволяє побудувати узгоджену систему показників оцінки конкурентоспроможності промисловості та її ВЕД, і під якими розуміється таке: *конкурентоспроможність промисловості* – сукупна характеристика спрямованості й ефективності ВЕД, які входять до складу промисловості країни; *конкурентоспроможність ВЕД* – характеристика спрямованості й ефективності окремого ВЕД, який входить до складу промисловості країни.

Запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості країни та її ВЕД, який враховує як спрямованість і ефективність виробництва, так і рівень технологічності ВЕД, що дає можливість визначити напрямки підвищення їх конкурентоспроможності. Запропонований підхід базується на розрахунку інтегрального показника оцінки конкурентоспроможності ВЕД промисловості, який сформовано двома комплексними показниками: спрямованості й ефективності виробництва ВЕД промисловості. До складу першого з них віднесено часткові показники: експортоорієнтованість ВЕД; імпортозалежність виробництва ВЕД; імпортозалежність внутрішнього ринку продукції ВЕД, а до другого: рівень валової доданої вартості виробництва ВЕД, матеріалоємність ВЕД та енергоємність виробництва ВЕД.

Оцінка конкурентоспроможності промисловості України та її ВЕД за цим підходом дозволила визначити, що за значенням інтегрального показника конкурентоспроможності промисловості – 0,3794 – Україна у 2014 р. посіла 36-те місце серед 36 країн світу. В Україні найбільш конкурентоспроможними ВЕД були: легка промисловість (11-те місце), виробництво та розподілення

електроенергії, газу та води (24-те місце), а ВЕД, що мали найнижчий рівень конкурентоспроможності, були: виробництво харчових продуктів (36-те місце), інше неметалеве виробництво (35-те місце) та хімічна промисловість (35-те місце). Інші ВЕД промисловості країни також мали низький рівень конкурентоспроможності (32–34-те місця). За значенням інтегрального показника конкурентоспроможності – 0,4624 – ВЕД «Машинобудування» України у 2014 р. посіла 34-те місце серед 36 країн світу. За рівнем компонент інтегрального показника конкурентоспроможності за якісною характеристикою ВЕД «Машинобудування» і ВЕД «Хімічна промисловість» України були віднесені до країн світу з «низькою ефективністю виробництва і низькою його спрямованістю».

Згідно з проведеними розрахунками визначено, що на низький рівень конкурентоспроможності ВЕД промисловості здебільшого суттєвий вплив справляв низький рівень ефективності виробництва. На рис. 2 наведено діаграму розподілу ВЕД промисловості України у площині «Спрямованість виробництва (K_{CB}) – Ефективність виробництва (K_{EB})» відносно середніх значень відповідних галузевих компонент досліджуваних країн світу.

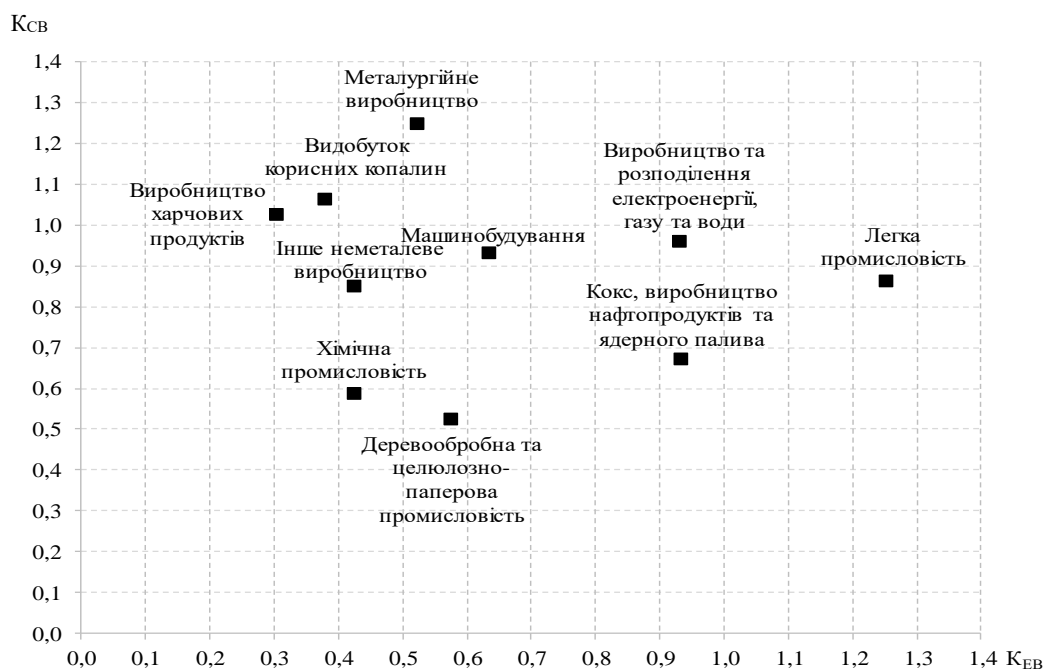


Рис. 2. Діаграма розподілу ВЕД галузей промисловості України у площині «Спрямованість виробництва – Ефективність виробництва»

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано напрямки підвищення конкурентоспроможності за провідними ВЕД промисловості України: для машинобудування – зменшення енергоємності виробництва; хімічної промисловості – зменшення імпортозалежності виробництва, збільшення рівня валової доданої вартості у виробництві, зниження матеріалоємності й енергоємності виробництва.

У третьому розділі – **«Теоретичне обґрунтування сталого розвитку промисловості України на основі її інноваційно-технологічної модернізації»** – узагальнено теоретичні погляди на технологічну та промислову революцію як джерело структурної деформації промисловості країни; наведено парадигму інноваційно-технологічного забезпечення модернізації пріоритетних видів економічної діяльності промисловості України; оцінено інноваційну активність підприємств України у пріоритетних ВЕД.

У роботі доведено, що на подолання структурних деформацій у промисловості країни справляє позитивний вплив інноваційно-технологічна модернізація провідних ВЕД. Уточнено та розмежовано сутність понять «технологічна революція», «промислова революція», «виробничо-технологічний уклад» і «Індустрія 4.0». На основі проведеного аналізу розроблено ієрархічну піраміду взаємозв'язку дефініцій, які характеризують інноваційно-технологічний розвиток економіки країни.

Встановлено, що в Україні немає чітко визначеної науково-технічної і промислової політики, яка могла би покращити її стан у напрямку подолання відставання від провідних країн світу у впровадженні нового технологічного укладу, та висунуто гіпотезу про позитивний вплив інноваційно-технологічної модернізації провідних ВЕД на подолання структурної деформації промисловості України. Обґрунтовано, що новою парадигмою інноваційно-технологічної модернізації провідних ВЕД промисловості України має бути «Індустрія 4.0», та доведено, що найближчі 2–5 років у рамках Концепції «Індустрія 4.0» у провідних ВЕД промисловості України можуть бути впроваджені адитивні технології та промисловий 3D-принтер, безпілотні авто, роботизована хірургія та ін.

Суттєвий вплив на розвиток провідних ВЕД промисловості України здійснює інноваційна активність самих виробників вітчизняної продукції. Отже, у роботі розроблено систему показників оцінки інноваційної активності підприємств за ВЕД промисловості країни, що включає як інтегральний, так і часткові показники (рис. 3), які характеризують інноваційну активність суб'єктів господарювання, а також обсяги інноваційної продукції і фінансування інноваційної діяльності, що дає можливість визначити спроможність того чи іншого ВЕД промисловості до впровадження інновацій.

Проведена на основі запропонованої системи показників оцінка показала, що серед ВЕД промисловості України найбільш інноваційно активними були машинобудування (1-ше місце) та хімічна промисловість (2-ге місце).

За частковими показниками інтегрального показника оцінки рівня інноваційної активності провідні ВЕД у 2014 р. розподілилися таким чином: а) показник частки промислових підприємств, що займається інноваційною діяльністю – хімічна промисловість (2-ге місце), машинобудування (3-тє місце);

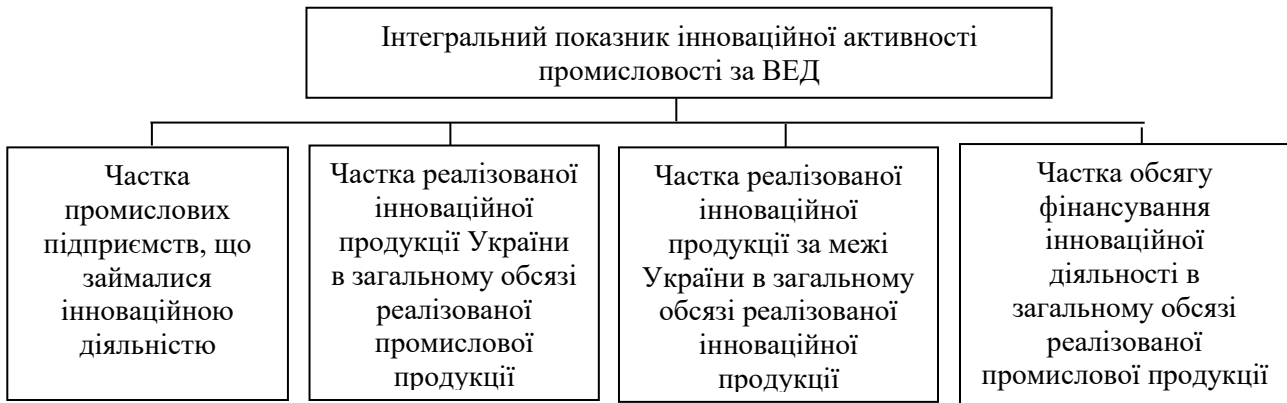


Рис. 3. Система показників оцінки рівня інноваційної активності промисловості України за ВЕД

б) показник частки реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції – машинобудування (1-ше місце), хімічна промисловість (3-тє місце); в) показник частки реалізованої інноваційної продукції за межами України в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції – машинобудування (1-ше місце), хімічна промисловість (7-ме місце); г) показник частки обсягу фінансування інноваційної діяльності в загальному обсязі реалізованої промислової продукції – машинобудування (2-ге місце), хімічна промисловість (3-тє місце).

Аналіз стану та тенденцій розвитку провідних ВЕД України дозволив обґрунтувати, що пріоритетними напрямками розвитку провідних підгалузей ВЕД «Машинобудування» є такі: автомобілебудування – випуск компонент для легкових автомобілів з ДВЗ і вузлова збірка електромобілів за ланцюжком: SKD (крупновузлова) → MKD (середньовузлова); авіаційна промисловість – виробництво компонент регіональних літаків і малої авіації загального призначення.

На основі проведеного дослідження гіпотезу про позитивний вплив інноваційно-технологічної модернізації пріоритетних галузей на подолання структурної деформації промисловості України підтверджено.

У четвертому розділі – «Ідентифікація проблем зовнішньої торгівлі продукцією в Україні» – досліджено динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України; оцінено інтегрованість України у світову торгівлю згідно з міжнародними дослідженнями; визначено особливості зовнішньої торгівлі в Україні в умовах вступу в СОТ та інтеграції в ЄС.

Запропоновано структурно-аналітичну модель аналізу та виявлення проблем у зовнішній торгівлі України продукцією промисловості, яка містить у собі: динаміку основних кількісних характеристик зовнішньої торгівлі; структурні зрушення в зовнішній торгівлі країни за товарними групами; структурні зрушення в зовнішній торгівлі країни за географією.

Дослідження динаміки та структури зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні за цією моделлю виявило ряд невирішених проблем у країні: значне скорочення обсягів торгівлі; від'ємне зовнішньоекономічне сальдо; висока частка імпорту на внутрішньому ринку; слабкий розвиток торгівлі з країнами – членами ЄС; сировинна спрямованість експорту; втрата традиційних ринків машинобудівної продукції; диспропорції регіональної структури торгівлі та виробництва. Визначено, що наявні дисбаланси у структурі експорту й імпорту України свідчать про відсутність виваженої, цілеспрямованої та ефективної експортно-імпоротної політики в країні, що становить загрозу зовнішньоекономічній безпеці.

Аналіз позиції України в індексі залученості до міжнародної торгівлі (в тому числі за його субіндексами) показав такі найбільш проблемні фактори для експорту з країни: визначення потенційних ринків і покупців; труднощі в задоволенні вимог щодо якості та кількості покупців; належні виробничі технології та навички, а також найбільш проблемні фактори для імпорту з країни; корупція на кордоні; тарифні і нетарифні бар'єри; обтяжливі процедури імпорту тощо. Отже, визначено низький рівень залученості України до міжнародної торгівлі, невідповідність сучасним вимогам щодо забезпечення її умов і виявлено, що лише за доступністю до внутрішнього ринку спостерігається високий результат відкритості, проте для економічної безпеки України це створює додаткові ризики.

Дослідження особливостей зовнішньої торгівлі в Україні в умовах вступу в СОТ та інтеграції в ЄС дозволило виявити асиметричний характер угоди між Україною і країнами – членами СОТ за такими напрямками: а) асиметрія імпортних мит; більш низькі тарифні ставки імпортних мит; значна диспропорція у використанні адвалерної і неадвалерної форми митного тарифу; не закладено значної ескалації митного тарифу відповідно до рівня переробки; б) асиметрія нетарифних заходів; в) асиметрія експортної політики; г) асиметрія фінансово потужних програм підтримки виробництва й експорту.

У роботі визначено проблеми та переваги членства України в СОТ для вітчизняних підприємств. Серед переваг виділено: покращення доступу до ринку країн-членів та отримання гарантій щодо збереження умов цього доступу у майбутньому; узгодження значної частини національних нетарифних заходів регулювання торгівлі з міжнародними нормами та правилами, доступ до незалежного механізму вирішення торговельних суперечок країнами – членами СОТ тощо. Доведено, що поряд із позитивними наслідками вступу України до СОТ спричинив для країни і низку проблем: неспроможність національних виробництв гідно конкурувати в умовах відкритого економічного середовища; низька якість і технічна недосконалість багатьох видів готової продукції. Створення ЗВТ+ між Україною та ЄС згідно з договором про асоціацію

призвело до цілого ряду проблем для країни: введення нових (більш жорстких) стандартів ЄС на промислові товари українського виробництва; значна асиметрія тарифного захисту в бік ЄС, насамперед сільськогосподарськими товарами; виключення з режиму вільної торгівлі з ЄС близько 400 товарних позицій з України; відверто дискримінаційна система тарифних квот, встановлених на 15,1 % тарифних ліній сільськогосподарських продуктів на вкрай низькому рівні; ЄС має високий рівень нетарифного захисту, який значно вищий, ніж в Україні, тощо.

На основі проведеного аналізу виявлено, що загальним наслідком зовнішньоекономічних і внутрішніх умов, які склалися в Україні у період 2008–2018 рр., стало скорочення експорту промислової продукції на 1,9 млрд дол., або на 4,0 %, при цьому експорт у країни СНД скоротився на 61,3 % і зріс у країни – члени ЄС на 4,4 % і в інші країни світу – на 16,5 %. У період світової фінансової кризи найбільший спад експорту промислової продукції з України відбувся в країни СНД – на 4,6 млрд дол., або 25,4 %, і країни – члени ЄС відповідно на 4,4 млрд дол., або на 31,7 %. У післякризовий період 2010–2013 рр. експорт промислової продукції з України в країни – члени ЄС зріс на 7,3 млрд дол., або на 76,8 %, країни СНД – на 8,6 млрд дол., або на 65,6 %, інші країни світу – 8,2 млрд дол., або на 49,1 %. У період активної фази АТО на Донбасі (2014–2015 рр.) загальний спад експорту з України становив 25,8 млрд дол., або на 40,8 %, в тому числі в країни – члени СНД – на 64,1 %, або на 13,9 млрд дол., країни – члени ЄС – на 22,6 %, або на 3,8 млрд дол., інші країни світу – на 21,4 %, або на 7,6 млрд дол. Після вступу в дію Угоди про асоціацію між ЄС і Україною (2016–2018 рр.) експорт з країни в країни – члени ЄС збільшився на 65,4 %, або 7,4 млрд дол., інші країни світу – на 16,8 %, або на 2,9 млрд дол., і зменшився в країни – члени СНД на 10,3 %, або на 0,8 млрд дол.

У п'ятому розділі – **«Теоретичні аспекти оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі промисловою продукцією України з урахуванням доданої вартості»** – розглянуто концепції ланцюгів створення доданої вартості; узагальнено теоретичні підходи до оцінки торгівлі доданою вартістю у світовій економіці в міжнародній практиці; розроблено методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості з урахуванням доданої вартості в Україні та країнах світу.

Стрімкий розвиток інформаційних, комунікаційних, транспортних технологій, процеси глобалізації та лібералізації міжнародної торгівлі й інвестицій призводять до трансформаційних змін у світовій економіці, одним із ключових аспектів яких стало розповсюдження глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ). У роботі уточнено сутність поняття «зовнішньоекономічний ланцюг створення доданої вартості», під яким, на відміну від наявних, розуміється послідовність взаємопов'язаних і взаємозалежних видів

економічної діяльності зі створення доданої вартості, розташованих як мінімум у двох країнах, починаючи зі створення науково-технічних розробок, забезпечення сировиною, включаючи різні стадії виробництва, і закінчуючи реалізацією та післяпродажним обслуговуванням готової продукції з подальшою її утилізацією або переробкою. Визначено форми управління, переваги та ризику участі у ГЛСВ.

У роботі проаналізовано створення доданої вартості у розрізі 64 країн світу за інформацією бази даних індикаторів торгівлі доданою вартістю (TiVA) та висунуто гіпотезу про вплив величини національної доданої вартості в загальному експорті продукції промисловості країни на її зовнішньоторговельний баланс.

Запропоновано методичний підхід до оцінки зовнішньої торгівлі продукцією промисловості Україною та країнами світу, який ґрунтується на потоковій моделі зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України та країн світу (рис. 4) та системі показників оцінки зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу.

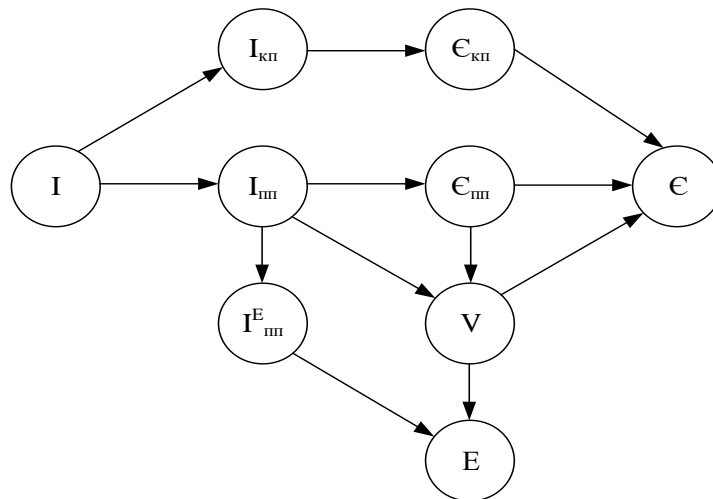


Рис. 4. Потокова модель зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України та країн світу, де: I – імпорт; E – експорт; E – ємність ринку; I_{III} – імпорт проміжної продукції; I_{KPI} – імпорт кінцевої продукції; V – виробництво; E_{KPI} – ємність ринку кінцевої продукції; E_{III} – ємність ринку проміжної продукції; E (I_{III}^E) – реекспорт проміжної продукції

Згідно з запропонованою моделлю визначено три зовнішньоекономічні ГЛСВ: 1) імпорт в країни і реалізація на внутрішньому ринку кінцевої продукції (I_{KPI} → E_{KPI}); 2) імпорт проміжної продукції з наступним виготовленням з неї кінцевої продукції і споживання на внутрішньому ринку (I_{III} → V → E_{III}); 3) імпорт проміжної продукції з наступним виготовленням з неї кінцевої продукції або проміжної продукції з більш високою доданою вартістю з реекспортом її в різні країни світу (I_{III} → V → E (I_{III}^E)).

Сформовано систему показників оцінки зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу та розраховано їх по 36 країнах світу, включаючи Україну. Розроблено методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України та країн світу, які враховують додану вартість і реекспорт імпортованої проміжної продукції, що дає можливість визначити рівень інтеграції в зовнішньоекономічні ГЛСВ (рис. 5).

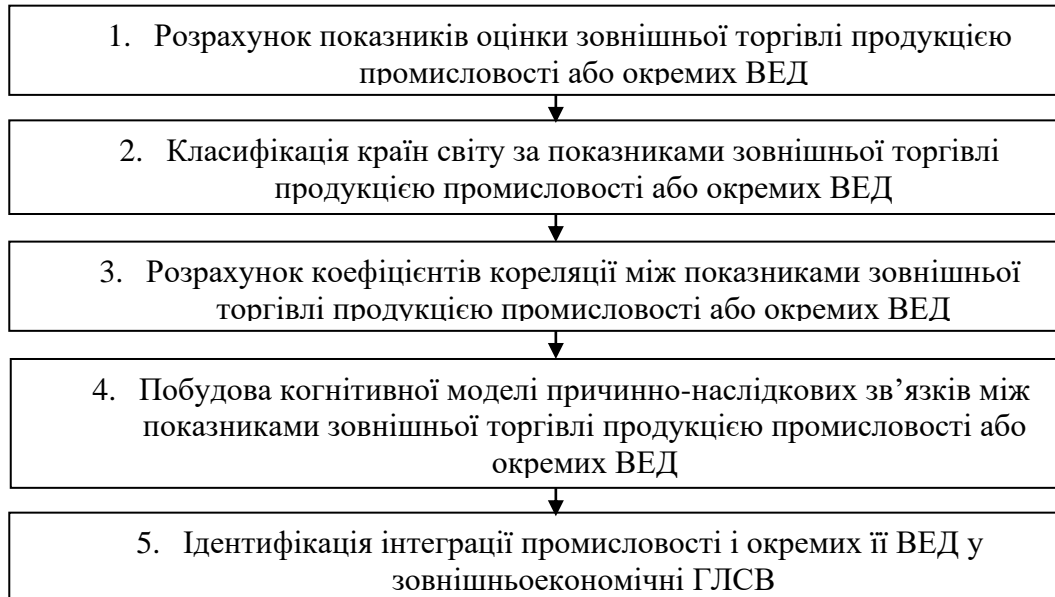


Рис. 5. Методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості України та країн світу, та ідентифікації їх інтеграції у ГЛСВ

Згідно з наведеним підходом, використовуючи метод k -середніх, було здійснено розподіл промисловості України та країн світу на три кластери за показниками зовнішньої торгівлі з урахуванням доданої вартості. Україна потрапила до кластера країн, промисловості яких охарактеризовано таким чином: з низьким рівнем доданої вартості, як при виробництві, так і експорті промислової продукції; з високим рівнем експортоорієнтованості та різним рівнем питомої ваги експорту високотехнологічної продукції і покриття експорту імпортом; з високим рівнем імпортозалежності, як кінцевої, так і проміжної промислової продукції. Україна та країни світу, які увійшли в один кластер, є: а) високоінтегрованими у ланцюги споживання імпортової кінцевої промислової продукції; б) високоінтегрованими у ланцюги кінцевої та проміжної продукції, яка реекспортується на базі імпортованої проміжної продукції; в) високоінтегрованими в експортовану як кінцеву, так і проміжну продукцію, що виробляється в країні.

У роботі запропоновано когнітивну модель причинно-наслідкових зв'язків між показниками зовнішньої торгівлі та виробництва промислової

продукції в Україні та країнах світу з урахуванням доданої вартості (рис. 6) та оцінено зв'язки в ідентифікованих зовнішньоекономічних ланцюгах торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу з урахуванням доданої вартості (рис. 7).

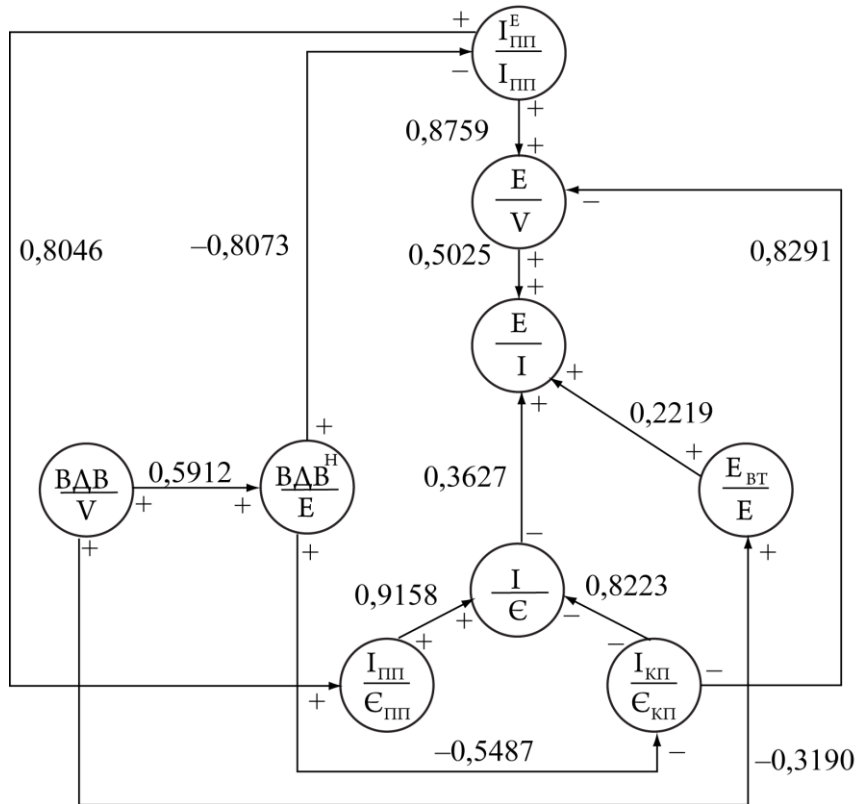


Рис. 6. Когнітивна модель причинно-наслідкових зв'язків показників зовнішньої торгівлі продукцією промисловості Україною та країнами світу з урахуванням доданої вартості, де: I^E_{III} – обсяг реекспортованої імпоротної проміжної продукції з країни; VDV^H – національна додана вартість в експорті країни; E_{VT} – обсяг експорту високотехнологічної продукції з країни

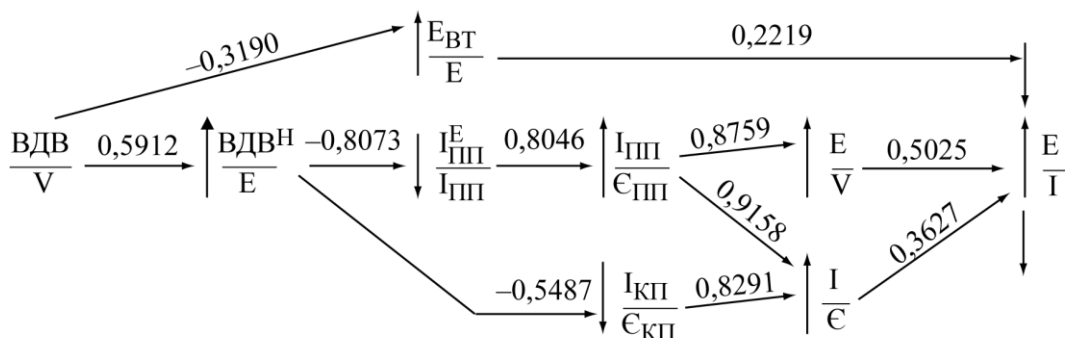


Рис. 7. Зв'язки в ідентифікованих зовнішньоекономічних ланцюгах торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу з урахуванням доданої вартості

Із трьох ідентифікованих зовнішньоекономічних ланцюгів торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу з урахуванням доданої вартості найбільш дієвим визначено: нарощування національної доданої вартості → зменшення імпорту проміжної реекспортованої продукції → збільшення імпорту проміжної продукції, яка споживається в країні → збільшення експорту продукції.

Проведене дослідження дозволило підтвердити гіпотезу про вплив величини національної доданої вартості в загальному експорті продукції промисловості країни на її зовнішньоторговельний баланс.

У шостому розділі – **«Теоретико-методологічне забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни з урахуванням доданої вартості»** – досліджено концепції ГЛСВ; узагальнено теоретичні підходи до оцінки торгівлі доданою вартістю у світовій економіці в міжнародній практиці; розроблено методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості з урахуванням доданої вартості в Україні та країнах світу; розроблено концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції у ГЛСВ.

У роботі досліджено діючі підходи до оцінки зовнішньоекономічної безпеки країни. Уточнено сутність поняття «зовнішньоторговельна безпека промисловості країни», під яким розуміється здатність суб'єктів господарювання держави виробляти та реалізовувати продукцію промисловості з позитивним зовнішньоторговельним сальдо і високим рівнем доданої вартості в межах порогових значень показників безпеки.

Сформовано методичні пропозиції з оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості та ВЕД України та країн світу з урахуванням порогових значень показників та інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості (рис. 8).

У наведеному підході інтегральний показник зовнішньоторговельної безпеки промисловості або ВЕД України та країн світу з урахуванням доданої вартості побудовано на основі комплексу з 9 часткових показників. Згідно з розрахунками за інтегральним показником оцінки зовнішньоторговельної безпеки промисловості – 0,3544 – Україна посіла 32-ге місце серед 36 країн світу.

За результатами кластеризації країн світу за частковими показниками зовнішньоторговельної безпеки промисловості Україну віднесено до 3-го кластера, для якого характерно: низький рівень зовнішньоторговельної безпеки за рівнем доданої вартості, як при виробництві, так і експорті промислової продукції; середній і високий рівні зовнішньоторговельної безпеки за

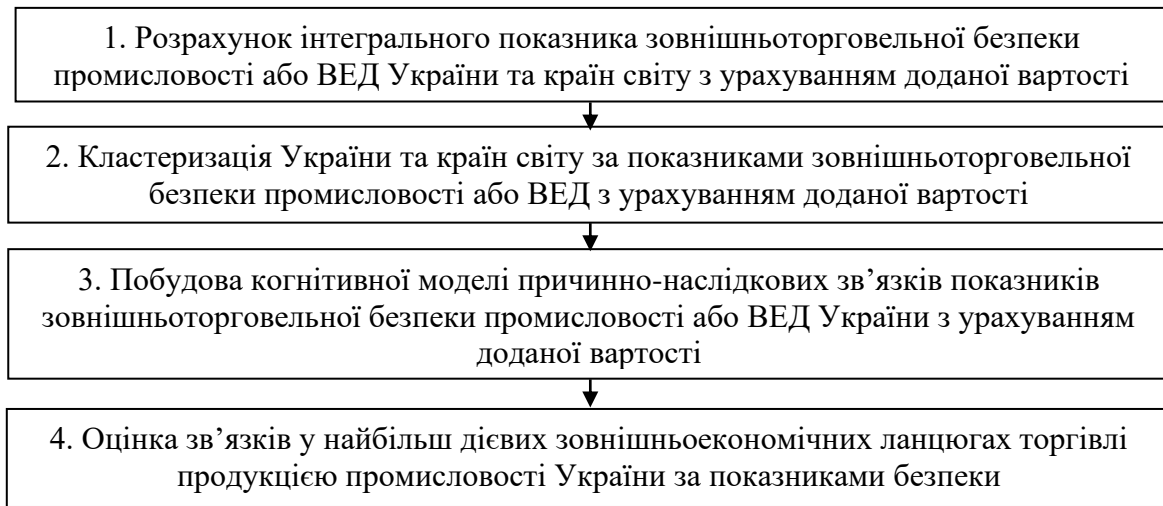


Рис. 8. Методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості або ВЕД України та країн світу з урахуванням доданої вартості

показником покриття експортом імпорту, високий рівень експортоорієнтованості та різні рівні промисловості за високотехнологічного експорту в загальному експорті промислової продукції; низький рівень зовнішньоторговельної безпеки за імпортозалежністю, як кінцевої, так і проміжної продукції.

Згідно з розробленим методичним підходом у роботі побудовано когнітивну модель причинно-наслідкових зв'язків показників зовнішньоторговельної безпеки промисловості України з урахуванням доданої вартості й оцінено зв'язки у найбільш дієвих зовнішньоекономічних ланцюгах торгівлі продукцією промисловості України за показниками безпеки. Визначено, що найбільш небезпечним у зовнішній торгівлі продукцією промисловості України є ланцюг доданої вартості з характеристиками: низький рівень національної вартості в загальному експорті, низький рівень доданої вартості щодо обсягу виробництва промислової продукції, низький рівень покриття експортом імпорту промислової продукції і високий рівень імпортозалежності по кінцевій продукції.

Проведено аналіз зовнішньоторговельної безпеки провідної підгалузі ВЕД України «Машинобудування» – автомобілебудування. Розрахунки показали, що за інтегральними показниками оцінки зовнішньоторговельної безпеки ВЕД «Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів» – 0,1605 – Україна посіла останнє місце серед 36 країн світу, а ВЕД «Виробництво інших транспортних засобів» – 0,2948 – 29-те місце серед 36 країн світу. Згідно з проведеною кластеризацією за частковими показниками даних ВЕД Україну віднесено до 3-го кластера країн, який характеризується: низьким рівнем зовнішньоторговельної безпеки за рівнем доданої вартості, як

при виробництві, так і експорті промислової продукції; високим і середнім рівнями зовнішньоторговельної безпеки за показником експортоорієнтованості та покриття експортом імпорту; низьким і середнім рівнями зовнішньоторговельної безпеки за імпортозалежністю, як кінцевої, так і проміжної продукції.

Визначено, що найбільш небезпечним у зовнішній торгівлі продукцією ВЕД «Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів» промисловості України є дієвий ланцюг доданої вартості з характеристиками: низький рівень покриття експортом імпорту, висока імпортозалежність, низький рівень національної валової вартості до загального експорту, високий рівень імпортозалежності від промислової продукції, низький рівень доданої вартості щодо обсягу виробництва продукції. А ВЕД «Виробництво інших транспортних засобів» – ланцюг доданої вартості з характеристиками: низький рівень покриття експортом імпорту та висока питома вага імпортованої продукції, яка реекспортується в загальному імпорті проміжної продукції.

За результатами дослідження гіпотезу про вплив величини інтеграції промисловості країни в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості на її зовнішньоторговельну безпеку доведено.

У роботі обґрунтовано, що забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни з урахуванням її інтеграції у ГЛСВ та інноваційно-технологічна модернізація промисловості, спрямована на подолання структурних деформацій в економіці, становлять базис концепції сталого розвитку промисловості України.

Сутність поняття «сталий розвиток промисловості» запропоновано розуміти як її безперервне підтримуюче зростання за рахунок прогресивних структурних зрушень шляхом її інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

Проведене в роботі дослідження дозволило висунути та довести такі гіпотези про сталий розвиток промисловості: 1. Про позитивний вплив наближення структури промисловості до прогресивного її стану на економічний розвиток і якість життя населення країни. 2. Про позитивний вплив інноваційно-технологічної модернізації провідних ВЕД на подолання структурних деформацій у промисловості країни. 3. Про вплив величини національної доданої вартості в загальному експорті продукції промисловості країни на її зовнішньоторговельний баланс. 4. Про вплив величини інтеграції промисловості країни в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості на її зовнішньоторговельну безпеку, які пов'язують між собою прогресивність її структури, конкурентоспроможність і інноваційно-

технологічну модернізацію, зовнішньоторговельну безпеку й інтеграцію в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

На основі цього розроблено методичний підхід до визначення пріоритетних напрямів подолання структурних деформацій у промисловості України за рахунок їх інноваційно-технологічної модернізації, який базується на визначеній прогресивності структури промисловості, і забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості (рис. 9). Наведений методичний підхід був апробований на прикладі промисловості України з використанням бази даних по 36 країнах світу, що свідчить про його обґрунтованість і практичну цінність.



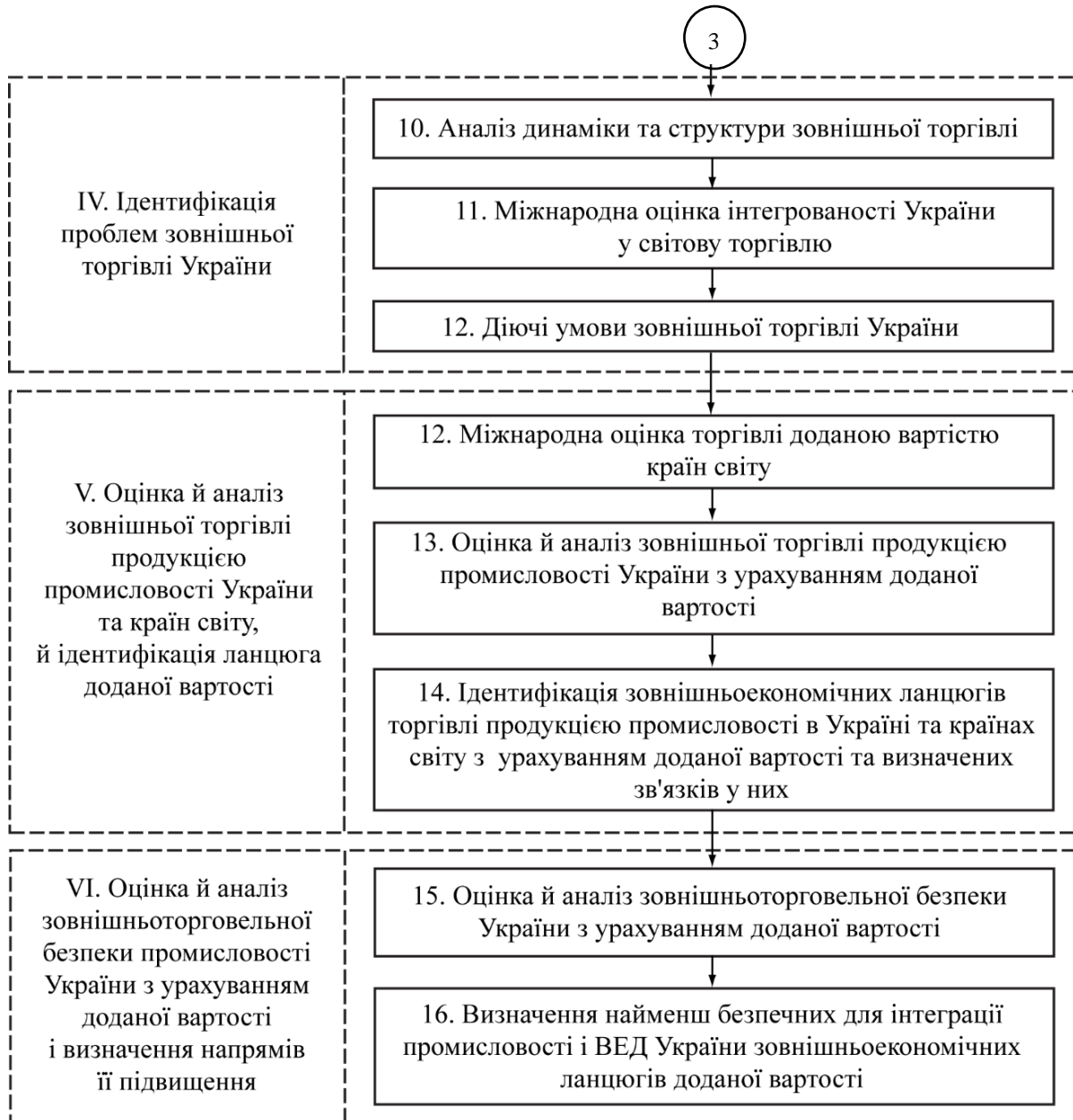


Рис. 9. Методичний підхід до визначення пріоритетних напрямів подолання структурних деформацій у промисловості України за рахунок їх інноваційно-технологічної модернізації і забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення вартості

Проведене дослідження дозволило сформулювати концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в ланцюги створення доданої вартості, основними положеннями якої є такі:

Положення 1. Сталий розвиток промисловості країни можливий тільки за рахунок забезпечення прогресивності її структури.

Положення 2. Провідні ВЕД промисловості країни можуть зростати за умови забезпечення їх високої конкурентоспроможності.

Положення 3. Висока конкурентоспроможність провідних ВЕД промисловості забезпечується за рахунок своєчасного впровадження проривних інновацій технологічних і промислових революцій.

Положення 4. Збільшення величини національної доданої вартості в загальному експорті промислової продукції країни позитивно впливає на її зовнішньоторговельний баланс.

Положення 5. Зростання інтеграції промисловості країни в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості збільшує її зовнішньоторговельну безпеку.

Положення 6. Пріоритетні напрями подолання структурних деформацій у промисловості країни визначаються виходячи з прогресивності її структури, конкурентоспроможності, можливостей інноваційно-технологічної модернізації і забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

ВИСНОВКИ

У роботі розроблено Концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

Проведене у роботі дослідження дозволило отримати ряд взаємопов'язаних наукових і практичних результатів різного рівня новизни: методологічного, теоретичного й емпіричного.

На методологічному рівні отримано такі основні наукові результати:

1. Побудовано структурно-логічну схему взаємопов'язаних гіпотез, положень і методичних підходів до дослідження проблеми забезпечення сталого розвитку, промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

2. Запропоновано структурно-аналітичну модель аналізу та виявлення проблем у зовнішній торгівлі продукцією промисловості України, яка включає в себе: динаміку основних кількісних характеристик зовнішньої торгівлі, структурні зрушення в зовнішній торгівлі країни за товарними групами та географією.

На теоретичному рівні одержано такі наукові результати:

1. Уперше висунуто та доведено низку гіпотез про сталий розвиток промисловості країни, які пов'язують між собою прогресивність її структури,

конкурентоспроможність і інноваційно-технологічну модернізацію, зовнішньоторговельну безпеку й інтеграцію в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

2. Уперше запроваджено концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості, яка включає в себе взаємопов'язані положення, що сформульовані на базі низки висунутих і доведених гіпотез.

3. Уперше розроблено методичний підхід до визначення пріоритетних напрямків подолання структурних деформацій у промисловості України за рахунок їх інноваційно-технологічної модернізації, який базується на визначеній прогресивності структури промисловості, і забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

4. Уперше сформовано методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості країни з урахуванням порогових значень показників та інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

5. Розроблено методичні рекомендації з оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу, які враховують додану вартість і реекспорт імпортованої проміжної продукції, що дає можливість визначити рівень інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості.

6. Запропоновано інтегральні показники оцінки відповідності структури промисловості країни її прогресивному стану і структурних зрушень, які враховують прогресивний секторальний поділ промисловості, що забезпечує всебічний аналіз і визначення її деформацій.

7. Запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості країни та її ВЕД, який враховує як спрямованість і ефективність виробництва, так і рівень технологічності видів економічної діяльності, що дає можливість визначити напрямки підвищення їх конкурентоспроможності.

8. Розроблено систему показників з оцінки інноваційної активності підприємств за ВЕД промисловості країни, яка включає як інтегральний, так і часткові показники, що характеризують як інноваційну активність суб'єктів господарювання, так і обсяг інноваційної продукції, і обсяг фінансування інноваційної діяльності, що дає можливість визначити спроможність того чи іншого виду економічної діяльності промисловості до впровадження інновацій.

9. Уточнено сутність взаємопов'язаних понять стану та динаміки структури промисловості країни, які, на відміну від наявних, створюють узгоджену систему, що забезпечує можливість побудови інтегральних показників прогресивності стану і структурних зрушень у промисловості країни.

10. Уточнено сутність понять «конкурентоспроможність промисловості» і «конкурентоспроможність виду економічної діяльності», які, на відміну від наявних, являють собою ієрархічну систему, що дає можливість побудувати узгоджену систему показників оцінки конкурентоспроможності промисловості країни та її видів економічної діяльності.

11. Уточнено та розмежовано сутність понять «технологічна революція», «промислова революція», «виробничо-технологічний уклад» і «Індустрія 4.0», які, на відміну від наявних, не є тотожними, що дає можливість визначити парадигму інноваційно-технологічної модернізації провідних видів економічної діяльності промисловості України.

12. Уточнено сутність поняття «зовнішньоекономічний ланцюг створення доданої вартості», під яким, на відміну від наявних, розуміється послідовність взаємопов'язаних видів економічної діяльності зі створення доданої вартості, розташованих як мінімум у двох країнах, починаючи зі створення науково-технічних розробок, забезпечення сировиною, включаючи різні стадії виробництва і закінчуючи реалізацією та післяпродажним обслуговуванням готової продукції з подальшою її утилізацією або переробкою.

13. Уточнено сутність поняття «зовнішньоторговельна безпеки промисловості країни», під яким, на відміну від наявних, розуміється здатність суб'єктів господарювання держави виробляти та реалізовувати продукцію промисловості з позитивним зовнішньоторговельним сальдо і високим рівнем валової доданої вартості в межах порогових значень показників безпеки.

На емпіричному рівні одержано такі наукові результати:

1. Здійснено оцінку відповідності структури промисловості України її прогресивному стану, згідно з якою за значенням інтегрального показника – 0,6705 – вона у 2014 р. посіла 34-те місце серед 36 країн світу.

2. Здійснено оцінку структурних зрушень у промисловості України, згідно з якою за значенням інтегрального показника (–4,4335) вона у 2014 р. посіла 33-тє місце серед 36 країн світу.

3. Згідно з розрахунками встановлено, що структура промисловості України суттєво деформована, в першу чергу, за рахунок частки машинобудівної та хімічної промисловості, що зменшується.

4. Здійснено оцінку конкурентоспроможності промисловості України в цілому і провідних її галузей (машинобудівної та хімічної промисловостей).

Згідно з розрахунками встановлено, що за значенням інтегрального показника конкурентоспроможності – 0,3799 – Україна у 2014 р. посіла 36-те місце серед 36 країн світу. За значенням інтегрального показника конкурентоспроможності – 0,4624 – машинобудування України у 2014 р. посіло 34-те місце серед 36 країн світу. За значенням інтегрального показника конкурентоспроможності – 0,2561 – хімічна промисловість України у 2014 р. посіла 35-те місце серед 36 країн світу.

5. Згідно з розрахунками визначено, що напрямками підвищення конкурентоспроможності за провідними ВЕД промисловості України є такі: машинобудування – зменшення енергоємності виробництва; хімічна промисловість – зменшення імпортозалежності виробництва; збільшення рівня валової доданої вартості у виробництві; зниження матеріалоємності й енергоємності виробництва.

6. За розрахунками визначено, що серед ВЕД промисловості України найбільш інноваційно активними були: машинобудування (1-ше місце) і хімічна промисловість (2-ге місце).

7. Встановлено, що пріоритетними напрямками розвитку провідних підгалузей машинобудування є такі: автомобілебудування – випуск компонент для легкових автомобілів з ДВЗ і вузлова збірка електромобілів за ланцюжком: SKD (крупновузлова) → MKD (середньовузлова); авіаційна промисловість – виробництво компонент регіональних літаків і малої авіації загального призначення.

8. Дослідження динаміки та структури зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні виявило широке коло невирішених проблем у країні; значне скорочення обсягів торгівлі; від'ємне зовнішньоекономічне сальдо; висока частка імпорту на внутрішньому ринку; слабкий розвиток торгівлі з країнами – членами ЄС; сировинна спрямованість експорту; втрата традиційних ринків машинобудівної продукції експорту; втрата традиційних ринків машинобудівної продукції; диспропорції регіональної структури торгівлі та виробництва.

9. Аналіз позиції України в індексі залученості до міжнародної торгівлі показав такі найбільш проблемні фактори для експорту з країни: визначення потенційних ринків і покупців; труднощі в задоволенні вимог щодо якості та кількості покупців; належні виробничі технології та навички, а також найбільш проблемні фактори для імпорту з країни; корупція на кордоні; тарифні та нетарифні бар'єри; обтяжливі процедури імпорту тощо.

10. Дослідження угоди між Україною і країнами – членами СОТ визначило її асиметричний характер за такими напрямками: а) асиметрія імпортних мит; більш низькі тарифні ставки імпортних мит; значна диспропорція у використанні адвалерної і неадвалерної форми митного тарифу;

не закладено значної ескалації митного тарифу відповідно до рівня переробки; б) асиметрія нетарифних заходів; в) асиметрія експортної політики; г) асиметрія фінансово потужних програм підтримки виробництва й експорту.

11. Визначено переваги членства України в СОТ, до яких віднесено такі: покращення доступу до ринку країн-членів та отримання гарантій щодо збереження умов цього доступу у майбутньому; узгодження значної частини національних нетарифних заходів регулювання торгівлі з міжнародними нормами та правилами, доступ до незалежного механізму вирішення торговельних суперечок із країнами – членами СОТ тощо.

12. Обґрунтовано наявність низки проблем від вступу України до СОТ, серед яких: неспроможність національних виробництв гідно конкурувати в умовах відкритого економічного середовища; низька якість і технічна недосконалість багатьох видів готової продукції.

13. Доведено, що створення ЗВТ+ між Україною та ЄС, згідно з договором про асоціацію, призвело до цілого ряду проблем для країни: введення нових, більш жорстких стандартів ЄС на промислові товари українського виробництва; значна асиметрія тарифного захисту в бік ЄС, насамперед сільськогосподарськими товарами; виключення з режиму вільної торгівлі з ЄС близько 400 товарних позицій з України; відверто дискримінаційна система тарифних квот, встановлених на 15,1 % тарифних ліній сільськогосподарських продуктів на вкрай низькому рівні; ЄС має високий рівень нетарифного захисту, який значно вищий, ніж в Україні, тощо.

14. Сформовано календар подій, які відбулися в період 2008–2018 рр. і могли вплинути на розвиток зовнішньоекономічної торгівлі, який визначено в такій спосіб: а) 2008–2009 рр. – світова фінансова криза; б) 2008 р. – вступ України у СОТ; в) 2004–2015 рр. – активна фаза АТО на Донбасі; г) 2010 р. – вступ у силу в повному обсязі Угоди про асоціацію між ЄС і Україною; д) з 2016 р. – пасивна фаза АТО на Донбасі.

15. Визначено, що загальним наслідком зовнішньоекономічних і внутрішніх умов, які склалися в Україні у період 2008–2018 рр., стало скорочення експорту промислової продукції на 1,9 млрд дол., або на 4,0 %, при цьому експорт у країни СНД скоротився на 61,3 % і зріс у країни – члени ЄС на 4,4 %, і в інші країни світу – на 16,5 %.

16. За результатами кластеризації промисловості країн світу за показниками зовнішньої торгівлі з урахуванням доданої вартості визначено, що Україна відноситься до кластера країн з низьким рівнем доданої вартості, як при виробництві, так і експорті промислової продукції, з високим рівнем експортоорієнтованості та різним рівнем питомої ваги експорту високотехнологічної продукції і покриття експортом і імпортом, з високим рівнем імпортозалежності, як кінцевої, так і проміжної промислової продукції.

17. Доведено, що Україна є високоінтегрованою у ланцюжки споживання імпортової кінцевої промислової продукції, високоінтегрованою у ланцюжки кінцевої та проміжної продукції, яка реекспортується на базі імпортованої проміжної продукції, високоінтегрованою в експортовану як кінцеву, так і проміжну продукцію, що виробляється в країні, що вкрай негативно характеризує тенденції її розвитку.

18. Обґрунтовано, що для України найбільш доцільним є: нарощування національної доданої вартості → зменшення імпорту проміжної реекспортованої продукції → збільшення імпорту проміжної продукції, яка споживається в країні → збільшення експорту продукції.

19. Визначено, що за інтегральним показником оцінки зовнішньоторговельної безпеки промисловості – 0,3544 – Україна у 2014 р. посіла 32-ге місце серед 36 країн світу.

20. За результатами кластеризації країн світу за показниками зовнішньоторговельної безпеки промисловості виявлено, що Україна відноситься до країн з низьким рівнем зовнішньоторговельної безпеки за рівнем доданої вартості, як при виробництві, так і експорті промислової продукції; з середнім і високим рівнями зовнішньоторговельної безпеки за показником покриття експортом імпорту, високим рівнем експортоорієнтованості і різним рівнем промисловості високотехнологічного експорту в загальному експорті промислової продукції; з низьким рівнем зовнішньоторговельної безпеки за імпортозалежністю, як кінцевої, так і проміжної продукції.

21. Доведено, що найбільш небезпечним у зовнішній торгівлі продукцією промисловості України є дієвий ланцюжок з характеристиками: низький рівень національної вартості в загальному експорті, низький рівень доданої вартості щодо обсягу виробництва промислової продукції, низький рівень покриття експортом імпорту промислової продукції і високий рівень імпортозалежності по кінцевій продукції.

22. За інтегральним показником оцінки зовнішньоторговельної безпеки ВЕД «Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів» промисловості – 0,1605 – Україна посіла останнє місце серед 36 країн світу.

23. Згідно з проведеною кластеризацією за показниками зовнішньоторговельної безпеки ВЕД «Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів» промисловості виявлено, що Україна відноситься до країн з низьким рівнем зовнішньоторговельної безпеки за рівнем доданої вартості, як при виробництві, так і експорті промислової продукції; з високим і середнім рівнями зовнішньоторговельної безпеки за показником експортоорієнтованості та покриття експортом імпорту; з низьким і середнім

рівнями зовнішньоторговельної безпеки за імпортозалежністю, як кінцевої, так і проміжної продукції.

24. Визначено, що найбільш небезпечним у зовнішній торгівлі продукцією ВЕД «Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів» промисловості України є дієвий ланцюг доданої вартості з характеристиками: низький рівень покриття експортом імпорту, висока імпортозалежність, низький рівень національної валової вартості до загального експорту, високий рівень імпортозалежності від промислової продукції, низький рівень доданої вартості щодо обсягу виробництва продукції.

25. За інтегральним показником оцінки зовнішньоторговельної безпеки ВЕД «Виробництво інших транспортних засобів» промисловості – 0,2948 – Україна посіла 29-те місце серед 36 країн світу.

26. Згідно з проведеною кластеризацією за показниками зовнішньоторговельної безпеки ВЕД «Виробництво інших транспортних засобів» промисловості виявлено, що Україна відноситься до країн із низьким і середнім рівнями зовнішньоторговельної безпеки за рівнем доданої вартості, як при виробництві, так і експорті продукції; з високим і середнім рівнями зовнішньоторговельної безпеки за показником експортоорієнтованості та покриття експортом імпорту; з високим і середнім рівнями зовнішньоторговельної безпеки за імпортозалежністю, як кінцевої, так і проміжної продукції.

27. Визначено, що найбільш небезпечним у зовнішньоекономічній торгівлі продукцією ВЕД «Виробництво інших транспортних засобів» промисловості України є ланцюг доданої вартості з характеристиками: низький рівень покриття експортом імпорту та висока питома вага імпортованої продукції, яка реекспортується в загальному імпорті проміжної продукції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Крамарев Г. В. Теоретичні аспекти забезпечення сталого розвитку промисловості України : монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. 560 с.
2. Крамарев Г. В. Зовнішньоекономічна діяльність України: умови та тенденції // Адаптаційно-інтеграційні механізми управління процесами в економіці : кол. моногр. / за ред. В. В. Прохорової. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2019. 302 с. С. 14–25.
3. Караєва Н. В., Крамарев Г. В. Система мотиваційних стратегій та інструментарію управління дематеріалізаційними й енергоефективними змінами // Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних

змін національної економіки : монографія / за ред. І. М. Сотник. Суми : Університет. кн., 2018. 368 с. С. 211–221.

Особистий внесок: запропоновано методологію багатокритеріального вибору стратегій енергоефективного розвитку України в умовах конфлікту інтересів.

4. Kramarev G., Lapko O., Yuchimets R. Transformation of state regulation of economic relations in the gas sector of Ukraine // Socio-economic reforms of the national economy recovery: the experience of Ukraine : col. monograph. Vol. 4. Bydgoszcz, Poland: University of Economy in Bydgoszcz, Publishing House, 2018. 358 p. P. 254–279.

Особистий внесок: визначено особливості державного регулювання економічних відносин в Україні.

5. Лапко О. О., Крамарев Г. В. Інституціональні інвестори у вирішенні організаційно-фінансових проблем сталого розвитку // Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі : кол. моногр. / за ред. Є. В. Хлобистова. Київ : НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського», 2017. 541 с. С. 173–181.

Особистий внесок: узагальнено організаційно-фінансові проблеми сталого розвитку.

6. Лапко О. О., Крамарев Г. В. Міжнародні установи та небанківські фінансові посередники в забезпеченні фінансування програм підвищення рівня економічної безпеки // Економічна безпека територіально-виробничих комплексів: енергетика, екологія, інформаційні технології : кол. моногр. / за ред. С. О. Лук'яненко, Н. В. Караєвої. Київ : НТУУ «Київський політехнічний інститут», 2015. 256 с. С. 61–68.

Особистий внесок: висвітлено теоретико-методичні та практичні аспекти забезпечення глобальної і вітчизняної економічної безпеки.

Статті в іноземних виданнях і наукових фахових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних:

7. Крамарев Г. В. Аналіз підходів до оцінки зовнішньоекономічної безпеки країни. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 453–463. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-4-453-463 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

8. Кизим М. О. Крамарев Г. В. Методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості з урахуванням доданої вартості в Україні та країнах світу. *Проблеми економіки*. 2020. № 2. С. 119–129. DOI: 10.32983/2222-0712-2020-2-119-129 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: розроблено методичний підхід до оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості з урахуванням доданої вартості в Україні та країнах світу.

9. Хаустова В. Є., Решетняк О. І., Крамарев Г. В., Крячко Є. М. Оцінка високотехнологічних галузей в прогресивній структурі економіки країн світу та України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 9. С. 81–98. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-9-81-98 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: здійснено структурний аналіз обробної промисловості України порівняно з країнами ОЕСР.

10. Крамарев Г. В. Теоретичні засади оцінки зовнішньоекономічної безпеки країни. *Моделювання регіональної економіки*. 2019. № 2(34). С. 84–107. (включено до: *Index Copernicus*).

11. Gryshova I., Kyzym M., Khaustova V., Korneev V., Kramarev H. Assessment of the Industrial Structure and Its Influence on Sustainable Economic Development and Quality of Life of the Population of Different World Countries. *Sustainability*. 2020. Vol. 12 (5). 2072. DOI: 10.3390/su12052072 (включено до: *Scopus, Web of Science та ін.*)

Особистий внесок: оцінено прогресивність структури промисловості країн світ та доведено гіпотезу щодо впливу структури промисловості на якість життя їх населення.

12. Крамарев Г. В. Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості та її видів економічної діяльності в країні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 3. С. 382–391. DOI: 10.32983/2222-4459-2020-3-382-391 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

13. Dokiienko L., Hrynyuk N., Lapko O., Kramarev H. Financial Security Diagnostics tools for Corporate enterprises. *Financial and credit activities: Problems of Theory and Practice*. 2020. Vol. 3 (34). P. 184–194. DOI: 10.18371/fcaptr.v3i34.215477 (включено до: *Web of Science та ін.*).

Особистий внесок: на основі модифікації матриці фінансової рівноваги розроблено модель діагностики внутрішніх фінансових загроз фінансовій безпеці підприємства.

14. Хаустова В. Є., Крамарев Г. В., Зінченко В. А. Інноваційно-технологічне забезпечення модернізації пріоритетних галузей економіки України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 218–228. DOI: 10.32983/2222-4459-2019-3-218-228 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: проаналізовано тлумачення поняття «Індустрія 4.0» в науковій літературі та практиці, розглянуто розробки, які складають основи концепції «Індустрія 4.0» та складові її фундаменту.

15. Крамарев Г. В. Сутність поняття «конкурентоспроможність» промисловості та її видів економічної діяльності (галузей). *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 43. С. 54–58 (включено до: *Index Copernicus, Google Scholar*).

16. Кизим М. О., Крамарев Г. В. Аналіз структури промисловості та її впливу на зростання економіки в Україні і країнах світу. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/2.pdf (включено до: *Index Copernicus, Google Scholar*).

Особистий внесок: проаналізовано прогресивність структури промисловості країн світу та України та її вплив на зростання економіки та якості життя населення в них.

17. Хаустова В. Є., Крамарев Г. В. Технологічна та промислова революції як джерело подолання структурної деформації промисловості країни. *Моделювання регіональної економіки*. 2019. № 1 (33). С. 78–100 (включено до: *Index Copernicus*).

Особистий внесок: досліджено сутність понять «промислова революція», «технологічна революція», «технологічний уклад»; доведено позитивний вплив інноваційно-технологічної модернізації провідних ВЕД у подоланні структурних деформацій промисловості України та країн світу.

18. Крамарев Г. В. Оцінка і аналіз структурних деформацій економіки України та провідних країн світу за рахунок обробної промисловості. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 154–170 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

19. Крамарев Г. В., Шликова В. О., Леванда О. М. Аналіз динаміки та структури зовнішньоторговельної діяльності України. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 79–91 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: досліджено динаміку основних кількісних характеристик зовнішньої торгівлі, структурні зрушення у зовнішній торгівлі, а також структуру зовнішньої торгівлі за регіонами України; визначено проблеми, які обумовлюють високі ризики зовнішньоекономічної безпеки країни.

20. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Крамарев Г. В. Обґрунтування перспективних напрямів розвитку обробної промисловості України. *Проблеми економіки*. 2019. № 1. С. 28–45 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, ProQuest, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: проаналізовано стан галузі виробництва легкових автомобілів, розроблено стратегічну матрицю SWOT-аналізу автомобільної промисловості України.

21. Кизим М. О., Крамарев Г. В., Іванова О. Ю., Хаустова В. Є. Теоретичні засади розвитку глобальних ланцюгів створення вартості. *Бізнес Інформ*. 2018. № 12. С. 39–50 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: розглянуто модель ланцюга створення вартості та принципи його роботи, проаналізовано особливості та напрямки участі країн у глобальній системі ланцюгів створення вартості.

22. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Шликова В. О., Крамарев Г. В., Пінчук А. О. Оцінки торгівлі доданою вартістю у світовій економіці. *Проблеми економіки*. 2018. № 4. С. 19–29 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, ProQuest, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: проаналізовано динаміку частки доданої вартості національного походження у валовому експорті мінеральних палив, нафти і продуктів її перегонки та національну додану вартість в експорті країн – ключових партнерів України у розрізі ВЕД.

23. Крамарев Г. В., Зінченко В. А. Умови зовнішньоекономічної діяльності України. *Моделювання регіональної економіки*. 2018. № 2 (32). С. 189–202 (включено до: *Index Copernicus*).

Особистий внесок: визначено особливості зовнішньої торгівлі в Україні в умовах вступу в СОТ та інтеграції у ЄС.

24. Крамарев Г. В. Оцінка розвитку промисловості та її окремих видів діяльності в країні. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 96–107 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, ProQuest, Google Scholar та ін.*).

25. Хаустова В. Є., Крамарев Г. В., Ярошенко І. В. Теоретичні засади структурних зрушень в економіці. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 24–37 (включено до: *Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar та ін.*).

Особистий внесок: визначено складові структурної політики; досліджено тлумачення поняття «структура економіки» в роботах науковців; розглянуто класифікацію часткових структур національного промислового комплексу.

26. Крамарев Г. В. Науково-методичний підхід до оцінки структурних зрушень в промисловості країни. *Моделювання регіональної економіки*. 2016. № 2 (28). С. 24–35 (включено до: *Index Copernicus*).

27. Лапко О. О., Крамарев Г. В. Оптимізація взаємовпливу функціонування нафтогазових компаній та стану довкілля. *Вісник Хмельницького національного університету; Економічні науки*. 2015. № 3. Т. 3. С. 131–136 (включено до: *Index Copernicus, Google Scholar*).

Особистий внесок: запропоновано методичний підхід до визначення зовнішніх і внутрішніх ефектів виробничої діяльності нафтогазових підприємств на енергетичному ринку.

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:

28. Кизим М., Полякова О., Крамарев Г., Леванда О. Оцінка інтегрованості України у світову торгівлю. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 4 (16). С. 16–27.

Особистий внесок: проаналізовано динаміку рейтингу залученості національних економік до міжнародної торгівлі по окремих країнах світу загалом та по субіндексах.

29. Karaieva N., Kramarev G. Methodology of social and environmental external costs estimation in the Ukraine's energy sector «Economic Processes Management». *International scientific E-Journal*. 2016. № 3 (12). URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/47192>

Особистий внесок: проведено аналіз концептуально-методичних основ оцінки соціальних і екологічних екстерналій (зовнішніх втрат) у результаті діяльності підприємств енергетики.

Праці апробаційного характеру:

30. Хаустова В. С., Крамарев Г. В. Концепція «Індустрія 4.0» та її місце в інноваційно-технологічному розвитку економіки // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13 листоп. 2020 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. С. 328–337.

Особистий внесок: визначено проблеми інноваційно-технологічної модернізації провідних видів економічної діяльності промисловості України.

31. Лапко О. О., Крамарев Г. В. Інноваційні механізми державного регулювання соціально-економічного розвитку // Сучасна економічна наука: теорія і практика : матеріали X Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (Полтава, 12 листоп. 2020 р.). Полтава : Нац. ун-т імені Юрія Кондратюка, 2020. С. 63–64.

Особистий внесок: визначено пріоритети інноваційно-технологічної модернізації провідних ВЕД промисловості України.

32. Крамарев Г. В. Глобальні ланцюги створення вартості: напрями, переваги та ризики участі // Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 квіт. 2019 р.). Одеса : ЦЕДР, 2019. С. 5–8.

33. Khaustova V., Kolodyazhna T., Kramarev H. The Influence of Mergers and Acquisitions on Competitiveness of Economies of the World's Countries // *International Transport Infrastructure, Industrial Centers and Corporate Logistics : Fifteenth Scientific and Practical International Conference / SHS Web Conf. Vol. 67, 2019. DOI: 10.1051/shsconf/20196706024*

Особистий внесок: узагальнено теоретичні засади конкурентоспроможності країни в контексті глобалізації.

34. Лапко О. О., Крамарев Г. В. Розвиток інноваційних процесів в економіці та їх фінансово-організаційне забезпечення // Вплив обліку та фінансів на розвиток економічних процесів : Міжнар. наук.-практ. конф.

(Берегове, 29–30 квіт. 2019). Берегове : Закарпатсько-угорський інститут імені Ференца Ракоці, 2019. С. 155–157.

Особистий внесок: досліджено тенденції розвитку інноваційних процесів в економіці України.

35. Хаустова В., Колодяжна Т., Крамарев Г. Особливості впливу процесів злиттів і поглинань компаній на конкурентоспроможність країн світу в умовах глобалізації // Міжнародна транспортна інфраструктура, промислові центри та корпоративна логістика : матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–8 черв., 2019 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. С. 197–199.

Особистий внесок: уточнено категорійний апарат поняття «конкурентоспроможність».

36. Кизим М. О., Крамарев Г. В. Аналіз інтегрованості України у світову торгівлю // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 14 листоп. 2019 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2019. С. 13–25.

Особистий внесок: відокремлено особливості інтегрованості України у світову торгівлю згідно з міжнародними оцінками.

37. Кизим М. О., Крамарев Г. В. Нова промислова революція та вибір моделі розвитку країни // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 листоп. 2018 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2018. С. 16–29.

Особистий внесок: узагальнено сутність понять «технологічна революція», «промислова революція», «виробничо-технологічний уклад» і «Індустрія 4.0».

38. Лапко О., Крамарев Г. Організаційно-інвестиційні проблеми реалізації стратегії сталого розвитку в енергетичному секторі України // Science of the XXI century: problems and prospects of researches : Proceedings of the International Scientific Conference (August 17, 2017, Warsaw, Poland). 2017. Vol. 2. P. 31–37.

Особистий внесок: узагальнено проблеми реалізації стратегії сталого розвитку в енергетичному секторі України.

39. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Крамарев Г. В. Організаційний механізм державного регулювання реструктуризації промисловості // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16–17 листоп. 2017 р.). Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2017. С. 20–27.

Особистий внесок: узагальнено теоретичні засади державного регулювання реструктуризації промисловості.

40. Крамарев Г. В. Програмно-цільовий підхід при реалізації завдань Енергетичної стратегії України до 2030 року // Економічна безпека держави та

науково-практичні аспекти її забезпечення : матеріали VIII наук.-практ. семінару з міжнар. участю (Київ, 21–22 жовт. 2016 р.) / наук. ред. С. О. Лук'яненко, Г. В. Крамарев. Київ : НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського» ; МП «Леся», 2016. С. 151–160.

41. Лапко О. О., Крамарев Г. В. Джерела та механізми фінансування сталого розвитку // Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23–24 черв. 2016 р.). Одеса : ОНЕУ, 2016. С. 50–52.

Особистий внесок: розглянуто поняття та механізми фінансування сталого розвитку.

42. Крамарев Г. В. Стратегія управління нафтогазовою компанією за умов сталого розвитку // Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 21–23 верес. 2016 р.). Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016. С. 114–116.

АНОТАЦІЯ

Крамарев Г. В. Теоретико-методологічне обґрунтування сталого розвитку промисловості України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. – Харків, 2021.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічного обґрунтування сталого розвитку промисловості України.

У дисертації запропоновано концепцію сталого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції у зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості. Розроблено методичний підхід до визначення пріоритетних напрямків подолання структурних деформацій у промисловості України за рахунок її інноваційно-технологічної модернізації, заснований на оцінках прогресивності структури промисловості та зовнішньоторговельної безпеки з урахуванням інтеграції у зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості. Сформовано методичні пропозиції до оцінки й аналізу зовнішньоторговельної безпеки промисловості країни. Розроблено методичні рекомендації з оцінки й аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу, які враховують додану вартість і реекспорт імпортованої проміжної продукції, що дає можливість визначити рівень інтеграції у зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості. Сформовано

інтегральні показники оцінки відповідності структури промисловості країни її прогресивному стану і структурних зрушень. Запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності промисловості та її видів економічної діяльності. Сформовано систему показників оцінки інноваційної активності підприємств за видами економічної діяльності промисловості країни. Уточнено сутність взаємопов'язаних понять стану та динаміки структури промисловості країни.

Ключові слова: промисловість, сталий розвиток, конкурентоспроможність, зовнішньоторговельна безпека промисловості країни, інноваційно-технологічна модернізація, глобальні ланцюги створення доданої вартості.

АННОТАЦІЯ

Крамарев Г. В. Теоретико-методологічне обґрунтування стійкого розвитку промисловості України. – Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины. – Харьков, 2021.

Дисертація посвящена розробці теоретико-методологічного обґрунтування стійкого розвитку промисловості України.

В дисертації пропонується концепція стійкого розвитку промисловості України шляхом подолання її структурних деформацій на основі інноваційно-технологічної модернізації та забезпечення зовнішньоторгової безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості. Розроблено методичний підхід до визначення пріоритетних напрямків подолання структурних деформацій в промисловості України за рахунок її інноваційно-технологічної модернізації, заснований на оцінках прогресивності структури промисловості та зовнішньоторгової безпеки з урахуванням інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості. Сформульовано методичні пропозиції щодо оцінки та аналізу зовнішньоторгової безпеки промисловості країни. Розроблено методичні рекомендації щодо оцінки та аналізу зовнішньої торгівлі продукцією промисловості в Україні та країнах світу, які враховують додану вартість та реекспорт імпортованої проміжної продукції, що дає можливість визначити рівень інтеграції в зовнішньоекономічні ланцюги створення доданої вартості. Сформульовано інтегральні показники оцінки відповідності структури промисловості країни її прогресивному стану та структурних зрушень. Представлено

методический подход по оценке конкурентоспособности промышленности и ее видов экономической деятельности. Сформирована система показателей оценки инновационной активности предприятий по видам экономической деятельности промышленности страны. Уточнена сущность взаимосвязанных понятий состояния и динамики структуры промышленности страны.

Ключевые слова: промышленность, устойчивое развитие, конкурентоспособность, внешнеторговая безопасность промышленности страны, инновационно-технологическая модернизация, глобальные цепочки создания добавленной стоимости.

ABSTRACT

Kramarev Hennadii V. The theoretical and methodological substantiation of sustainable development of Ukrainian industry. – Manuscript.

A thesis on a Doctor's of Economics degree by specialty 08.00.03 – Economics and Management of a National Economy. – Research Center for Industrial Development Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

The thesis suggests theoretical and methodological substantiation of sustainable development of Ukrainian industry.

The thesis proposes a concept of sustainable development of Ukrainian industry by overcoming its structural deformations on the basis of innovation and technological modernization and foreign trade security, taking into account integration into foreign economic value added chains. The concept includes interrelated provisions formulated on the basis of several advanced and proven hypotheses. A number of hypotheses as for the sustainable development of the country's industry have been put forward and proved, connecting the progressiveness of its structure, competitiveness, innovation and technological modernization, foreign trade security and integration into foreign economic value added chains.

A new methodological approach is formed, helping to identify priority areas for overcoming structural deformations in Ukrainian industry through its innovation and technological modernization. This approach is based on assessing the progressiveness of the industrial structure and foreign trade security, and takes into account Ukraine's integration into foreign economic value added chains. Guidance notes on assessing and analyzing foreign trade security of Ukraine's industry are suggested, taking into account threshold values of indices and integration into foreign economic value added chains.

Guidance notes for assessing and analyzing foreign trade in industrial products in Ukraine and the world have been made, which, in contrast to the existing ones, take into account the added value and re-export of imported intermediate products, thus allowing the level of integration into foreign economic value added chains to be

determined. Integral indices for assessing the compliance of the country's industrial structure with its progressive state and structural changes have been designed, which, unlike the existing ones, take into account the progressive approach of dividing the industry into sectors, thus providing comprehensive analysis and identification of its deformations. A methodological approach to assessing the competitiveness of the country's industry and its economic activities is presented, which, in contrast to the existing ones, takes into account both the orientation and efficiency of production and the manufacturability level of economic activities, which makes it possible to determine competitive growth vectors. A system of indices is suggested to assess the innovative activity of enterprises by the economic activity area of the industry. This system, unlike the existing ones, includes both the integral and partial indices that characterize the innovative activity of economic entities, and both the volume of innovative production and financing innovation. It makes it possible to determine the ability of a particular type of economic activity within an industry to innovate.

The essence of the interrelated concepts of the state and dynamics of the industrial structure in the country is clarified, which, in contrast to the existing ones, creates a coherent system helping to build integral indices of progress and structural changes in the country's industry.

The essence of the following concepts is brought up to date, namely: 1) "industrial competitiveness" and "economic activity competitiveness" which, in contrast to the existing ones, make up a hierarchical system, thus making it possible to build up a coherent system of indices for assessing the competitiveness of an industry and its economic activities; 2) "technological revolution", "industrial revolution", "engineering and manufacturing patterns," and "Industry 4.0", which, in contrast to the existing ones, are not identical, thus making it possible to define the paradigm of innovation and technological modernization of the leading economic activities in Ukraine; 3) "foreign economic value added chain", which, in contrast to the existing ones, means a sequence of interconnected and interdependent economic activities for making value added, these chains being located in at least two countries, and starting with designing research and development projects, providing raw materials, encompassing various stages of production, and ending with the sale and after-sales servicing of end products with their subsequent disposal or processing; 4) "foreign trade security of the country's industry", which, in contrast to the existing ones, means the ability of economic entities to produce and sell industrial products with a positive foreign trade balance and high gross value added within the security threshold values.

Keywords: competitiveness, foreign trade security of the country's industry, global value added chains, industry, innovative and technological modernization, sustainable development.